

**РАДМИЛА РАДИЋ, ВЕРОМ ПРОТИВ ВЕРЕ,
(Држава и верске заједнице у Србији 1945-1953)
БЕОГРАД, 1995. стр. 428**

Последњих година свједоци смо све живљег усмјеравања југословенске историографије за недовољно проучена поља наше недавне прошлости. Једно од таквих, прилично занемарених, јесте и однос државе и вјерских заједница, након завршетка II свјетског рата. Донедавна дистанцираност историјске науке од обраде ове проблематике, недопустива је зато што се поједине појаве у конфесионално и национално поларизованом друштву не могу објаснити без анализе дјеловања наведених субјеката. Истина, поједини аутори дотицали су црквено и вјерско дјеловање (Б. Петрановић, М. Мирковић, М. Екмечић и Б. Ковачевић, и др.) али у контексту ширих друштвених процеса, неопходних за објашњење одређених политичких и идеолошких ставова. Због тога књига Радмиле Радић представља методолошки подухват и, у доброј мјери, употпуњава осјетну историографску празнину.

Тешкоћа у фондирању научног излагања налазила се у пословичној закључаности црквених архива, који су аутору само дјелимично били доступни. Она се показала премостивом коришћењем необјављене и објављене архивске грађе државног и партијског поријекла, као и истраживањима вршеним у Foreign Office у Лондону. Велики број података нађен је у штампима, часописима, дневницима, биографијама и усменим исказима непосредних актера који су креирали посљератне односе државе и вјерских заједница. Сложеност тематике одредила је мултидисциплинарни приступ, па је аутор, поред историографске, користио правну, социолошку, политиколошку и филозофску литературу.

Расположива грађа није само консултована, већ је критички преиспитана, што је, уз комбиновани хронолошко-тематски прис-

туп, био основни предуслов за разумијевање вишесмјерности и слојевитости изучаваног процеса. Отуда и постојећа одступања од хронолошки назначеног раздобља 1945-1953, проистекла из потребе да се догађаји и процеси цјеловито прикажу.

Иако је у жижи интересовања ове књиге територија Србије, просторно обухватање проблема знатно је шире.

Наиме, када је ријеч о држави и цркви, разумије се да је ријеч о строго хијерархизованим институцијама, па се њихова активност не може посматрати изоловано од општих струјања у земљи, односно на територији неколико епархија или бискупија.

Композицију дјела о којем говоримо чине увод, пет тематских поглавља и закључак.

Уводни дио (стр. 17-36) односи се на организацију и активност вјерских заједница у Краљевини СХС/ Југославији. У њему је помјерен временски оквир излагања прилично уназад, како би се боље схватила улога религије и цркве у међуратном периоду, али и спознали коријени доцнијих сукоба.

На уводни дио надовезује се прво поглавље-Позиције и активности верских заједница током Другог светског рата (стр. 37-84), у којем се прати дјеловање највећих вјерских заједница у нас и њихов став према окупационом систему. Значајно је истаћи да аутор критичким расуђивањем демистификује стереотипну слику о највишим личностима Српске православне цркве, у првом реду митрополиту скопском Јосифу Цвијовићу, чије је држање било храбро и патриотско (стр. 72) чиме је ова организација сачувала морални капитал минулих времена.

Другим поглављем, Владајућа идеологија и религија (85-111) приказан је глобални теоријско-практични однос марксизма и лењинизма према религији и цркви уопште.

Вјерски састав становништва Србије и организација вјерских заједница дат је у трећем поглављу (113-124), гдје су предочени табеларни прегледи конфесионалне структуре становништва Југославије и Србије, као и основне назнаке о организацији вјерских заједница на територији републике Србије и распореду свештеничког кадра.

Сложеност тематике одредила је да окосницу књиге чини четврто поглавље. Државна политика према вјерским заједницама-средства и методи (125-283), презентирана је у два дијела који доносе спољашње и унутрашње облике политике према вјерским заједницама. Код спољашњих облика политике аутор је суптилним промишљањем јасно разлучио разлику између донесених законских аката и административних мјера, на једној, и њихове практичне примјене, на другој страни.

Унутрашње облике политике, Радићева освјетљава кроз државне интенције да се вјерски живот регулише преко свештеничких удружења које је власт апсорбовала у свој државни и партијски механизам.

Описане су заједничке намјере државних органа и свештеничких удружења, с тежњом децентрализације вјерских организација.

Посљедње, пето поглавље-Државне промене и верске заједнице (285-319), заокружује третирани проблем званичним, практичним (осуда епископа Варнаве и митрополита Арсенија) и теоријским (Закон о правном положају вјерских заједница) мјерама којим је маргинализован утицај и рад вјерских заједница.

Значачки и концизни закључак (321-326) указује на три основна мотива која су утицала на југословенску државну и партијску елиту у односу на вјерске заједнице: 1) историјско сјећање; 2) идеолошке поставке марксизма и лењинизма; 3) ауторитарне апликације вођства које је имало намјеру да подведе све сегменте друштва под дјелокруг и контролу партије и покуша да их трансформише у партијске бескрајне преносне траке.

Књига садржи резиме на енглеском језику, попис извора и литературе и веома исцрпан именски регистар (413-428) који читаоцу омогућава да лакше и прегледније прати протагонисте проучаваног питања.

Управо јединствен концепт, избор грађе и литературе, научна објашњења и коментари, очевидно потврђују да је Радмила Радић у реализацији овог подухвата показала изванредно познавање историјских извора и литературе, владање аналитичко-синтетичким методом и широку отвореност према историји сродним наукама. Објективно познавање прошлости

могуће је, уз услов да истраживања носе индивидуални печат, да превазилазе стара рјешења и почивају на коректној аргументацији науке. Усвајајући ова сазнања аутор је успио да изврши велики продор у расветљавање посљератних односа државе и цркве.

Звездан Фолић